

ελευθερη κυθρεα

ΧΡΟΝΙΑ 22n ΓΕΝΑΡΗΣ-ΑΠΡΙΛΗΣ 1999 Αρ. ΤΕΥΧΟΥΣ 64

ΕΚΚΛΗΣΙΑ ΤΩΝ ΧΥΤΡΩΝ

ΓΕΝΙΚΗ ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΗΝ ΝΗΣΟΥ ΚΥΠΡΟΥ Ι.Κ. ΠΕΡΙΣΤΙΑΝΗ 1904

Επί τη συμπληρώσει 100 ετών από της ιδρύσεως της εκκλησίας των Χύτρων

Ως εν Σαλαμίनि, Πάφω Ταμασσώ Τρεμιθούντι και αλλαχόσε της Νήσου οι κάτοικοι ενωρίτατα ησπάσθησαν την θείαν του Χριστού θρησκείαν απ' αυτών των Αποστολικών χρόνων, ούτω και οι Χύτροι φαίνεται ότι ενωρίτατα επίσης εγκατέλιπον την ειδωλολατρίαν και τους τέως ειδωλολατρικούς ναούς και ιερά των κατεδαφίσαντες κατέρριψαν και κατέστρεψαν τα είδωλα αυτών. Έν έτει 363 μ.Χ. η Εκκλησία των Χύτρων είχεν Επίσκοπον, Πάππον τούνομα. όστις εχειροτόνησε τον Επιφάνιον Α' Επίσκοπον της Σαλαμίνοσ και Αρχιεπίσκοπον πάσης Κύπρου (368 - 403 μ.Χ.) Δεύτερος Επίσκοπος των Χύτρων ήτο ο Φωτεινός όστις παρέστη εν τη Οικουμενική Συνόδω της Χαλκηδόνοσ (451 μ.χ.). Τρίτοσ έρχεται ο Σπυρίδων όστις παρέστη εις την 7ην Οικουμενικήν ήτοι 2αν εν Νικαία Σύνοδόν τω 787 και υπέγραψεν ως Επίσκοπος "Παλαίασ ήτοι και Κύθρων". (Engel Kypros, Tom. 1, σελ.147). Τέταρτοσ ο Γερμανός όστις παρεκάθισεν εν τη 8η

*Επιμέλεια Γρηγόρη Θεοφανίδη
εξ Αγίου Επικτήτου, επαρ Κυρηνείασ*

Οικουμενική Συνόδω τω 869. Πλήν των άνω Επισκόπων οι Χρονογράφοι αναφέρουσι και τους εξής: 1 Δημητριανόν, 2 Αθανάσιον, 3 Ευστάθιον και 4 Νικήταν (ορα J. Hackett, p. 322). Σχεδόν εν τω κέντρω της αρχαίασ πόλεωσ των Χύτρων, ησ η ολη έκτασις νυν καλείται Άγιος Δημητριανός, σώζονται τα ερείπια μεγάλου αρχαίου Βυζαντιακού ναού ον οι περίοικοι αποδίδουσιν εις τον Άγιο Δημητριανόν, αλλ' οστις φαίνεται ημίν πολύ αρχαιότεροσ του ειρημένου Άγ. , και περί τούτου εκτενώσ θα ομιλήσωμεν παρακατιόντες. Έξωθι του ιερού της Εκκλησίασ ταύτησ και πλησιέστατα τούτω κείται, με το στόμιον κατά γης, πελώριοσ μαρμαρίνοσ σαρκοφάγοσ ον ανεκάλυψεν επί Τουρκοκρατίασ, περί το 1860, ο χ' Πετράκησ, πάπποσ του εν Λάρνακι, κ. Μ. Πετρακίδου. ο σαρκοφάγοσ ούτοσ φέρει 2 οπάσ κακοβούλωσ γενομένασ, λέγεται δ' ότι εντόσ αυτού ευρέθησαν τα

οστά του Αγ. Δημητρίου των δύο τεμάχια επίδειξαν ημίν την 25ην Δεκεμβρίου 1900, εν τη Εκκλησία της Χαρδακιωτίσσης της κωμοπόλεως της Κυθρίας.

Ο Δημητριανός εγεννήθη επί Αυτοκράτορος Θεοφίλου του Εικονοκλάστου, (829 - 842 μ.Χ) εν τίνι μικρώ χωρίω ονόματι "Συκά" εντός των ορίων των Χύτρων μεταξύ του Παλαϊκύθρου, Έξω Μετοχίου και Βώνης κειμένου περί τα 10 λεπτά του Παλαϊκυθρου απέχοντας. Το ποτε χωρίδιον τούτο επεσκέφθημεν την 25ην Φεβρουαρίου 1900. Τούτο είνε νυν μικρόν αγροκήπιον έχον εν υπόστεγον εκ πλίνθων, μαγγανοπήγαδον και ολίγας αμυγδαλέας. Έκ των αρχαίων κτιρίων είδομεν υψωμά τι εξ ερειπίων άτινα οι περίοικοι θεωρούσιν ως τα της Εκκλησίας του χωριού. ητις ην αφιερωμένη επί ονόματι του Άγ. Γεωργίου. Ο Δημητριανός, ευσεβέστατος και θεοσεβέστατος άνθρωπος, εξ απαλών ονύχων αφιέρωσεν εαυτόν εις την διακονίαν του Χριστού. Αυξηθέντος τούτου οι γονεΐς αυτού τον έπεισαν μετά μεγάλης δυσκολίας να νυμφευθή "κόρην ευγενεστάτην και ωραίαν κατά πολλά και ομογνώμονα εις τα ήθη του Αγίου" ως αναφέρεται εν τη "Ακολουθία" του Αγ. Δημητρίου. Η σύζυγος του απεβίωσε παρθένος 3 μετά τον

γάμον μήνας και ο Δημητριανός περιβληθείς το σχήμα το Μοναχικόν παρακλήσει του Αγιωτάτου Επισκόπου Ευσταθίου (των Χύτρων) προεχειρίσθη ιερεύς και κατόπιν "δια τε το ευπρόσιτον αυτού και γαληνόν και πραον και ήσυχον και συμπαθές και μέτριον και σχεδόν δια την υποβάλλουσιν αυτού αρετήν, θεία ψήφω, διέλαμψεν αρχιερεύς της πόλεως Κηθηρίας, ποιμαίνων, οσίως και θεαρέστως το θείον εμπιστευθέν ποίμνιον κατά τον πρέποντα Κανόνα της Αρχιερατικής τελειότητος ποτέ δ' ελθόντες και οι Βάρβαροι των Βαβυλωνίων, εν τη Νήσω Κύπρω και κατακυριεύσαντες όλην την νήσον και φθάνοντες εως εις την Επαρχίαν του Αγίου, ελεηλάτησαν και το εαυτού ποίμνιον, και επήραν αιχμαλώτους πολλούς των Χριστιανών εις Βαβυλώνα ο δε' Άγιος περίλυπος σφόδρα γενόμενος, δια την στέρησιν του εαυτού ποιμνίου, ως άλλος τις θαυμαστός Ιερεμίας, ηκολούθησε τοις βαρβάροις, συν τοις αιχμαλώτοις, εως την Βαβυλώνα και με κόπους και αγρυπνίας και στάσεις ολονυκτίους προς τον Θεόν και με δάκρυα κρουνηδόν, πάλιν ελευθέρωσε τον λαόν Κυρίου και έφερεν αυτόν εν τη νήσω Κύπρω, δοξάζοντες και ευλογούντες τον Θεόν ούτως ουν αμέμπτως και οσίως ο

Άγιος βιώσας, και εις βαθύ γήρας εληλεκώς, εν ειρήνη πρὸς Κύριον εξεδήμησε θαύματα διηνεκή επιτελών.

Ταῦτα εκ της “Ακολουθίας” του Αγίου, ουτινος η μνήμη επιτελείται την 8ην Νοεμβρίου.

Εκ των ανωτέρω μανθάνομεν σαφώς και ωρισμένως οτι ο Αγ. Δημητριανός εγεννήθη μεταξύ του 829 - 842 μ.Χ.

Ο Αϊδεσιμ.Ι Χάκκεττ εν υποσημειώσει. 1η σελ. 376 της Ιστορίας της Εκκλησίας της Κύπρου λέγει τάδε: “Η μνεία του Ευσταθίου (Επισκόπου) βοηθεί ημάς να ορίσωμεν κατά προσέγγισιν την χρονολογίαν του αγίου, καθ’ οτι ο ειρημένος ιεράρχης ητο, κατά πάσαν πιθανότητα, ο Επίσκοπος των Σόλων, όστις παρέστη εν τη εν Νικαία εβδόμη Οικουμενική Συνόδω (787 μ.Χ.) και υπέγραψε τους κανόνας. Η εις Κύπρον επιδρομή ητο πιθανώτατα η υπό του Αρούν -ελ-Ρασήδ διαρκεία της του Νικηφόρου Α’ (802 - 811 μ.χ.) βασιλείας διεξαχθείσα. Οι επιδρομείς περιγράφονται ως οι βάρβαροι της Βαβυλωνίας, και το μέρος εις ο οι αιχμαλώτοι ήχθησαν ως Βαβυλών. Αύτη όμως δεν ήτο η περίφημος της Μεσοποταμίας πόλις, αλλ’ άλλη τις επι της δεξιιάς όχθης του Νείλου, νυν Βαβέλ η Παλαιόν Κάϊρον καλουμένη, ως εκ της εκείσε υπό των Περσών εγκαταστάσεων

Βαβυλωνίων τινών”.

Εν δε σελ. 690 ο Χάκκεττ διορθοί πως την ανωτέρω δήλωσιν του λέγων. “Η Ακολουθία του Αγ. Δημητριανού βεβαιοί οτι ο άγιος εγεννήθη κατά την διάρκειαν της βασιλείας του Αυτοκράτορος Θεοφίλου, (829 - 842 μ.Χ.), εν τη περιπτώσει δε ταύτη η ανάβασις αυτού εις την Χύτρων Επισκοπήν θα έχη σημαντικά επιχρονολογηθή”.

Ας επιτρέψη ημίν ο Αϊδεσιμώτατος Ι. Χάκκεττ να τω παρατηρήσωμεν ότι ο Επίσκοπος Ευστάθιος, ον η Ακολουθία του Αγ. Δημητριανού αναφέρει, δεν ηδύνατο να η ο των Σόλων Επίσκοπος όστις ήκμασε 42 έτη πρό της γεννήσεως του Δημητριανού αλλ’ ο Ευστάθιος, Επίσκοπος των Χύτρων όστις εξ ιδίας αντιλήψεως εγνώριζε τας αρετάς του ανδρός και παρεκίνησεν αυτόν να ιερατεύση. Η δ’ επιδρομή των Αράβων δεν δύναται να η επί Αρούνελ-Ρασήδ διεξαχθείσα, αλλ’ άλλη, μια εκ των πολλών μετά την εις τον θρόνον ανάβασιν του Δημητριανού λαβουσών χώραν εν Κύπρω.

Οι Άραβες λεηλατήσαντες την πόλιν των Χύτρων κατέστρεψαν και τον αρχαίον δίχωρον Ναόν αυτής ούτινος τα ερείπια ευκρινώς σώζονται μετά των νοτίων συναφών εξαρτημάτων. Τα ερείπια ταύτα επεσκεφθημεν την

28ην Φεβρουαρίου 1909 φρονούμεν δ' ότι ανασκαφών γενομένων εντός και πέριξ του χώρου της Εκκλησίας ταύτης νέον θα χυθή φως εις πολλά αμφίβολα και άγνωστα σημεία της ιστορίας της Εκκλησίας ταύτης.

Εν σελ. 804η και 806η του παρόντος έργου πραγματευόμεθα τα της καταστροφής της ειρημένης Εκκλησίας θέτοντες αυτήν μεταξύ του 802 και 975. Επιθυμούντες όμως να ορίσωμεν σαφέστερον και μάλλον συγκεκριμένως το ζήτημα τούτο θα εξετάσωμεν λεπτομερέστερον τον του Δημητριανού βίον. Είναι αναμφισβήτητον γεγονός ότι ούτος εγεννήθη μεταξύ του 829 και 842 μ.Χ. Εάν δέ λάβωμεν τον μέσον όρον η γέννησις του Δημητριανού δύναται νά τεθή περί τό 835- 6. Ούτος θα ενυμφεύθη τουλάχιστον κατά τό 20ον έτος της ηλικίας του κατά δε τό 30ον ή 33ον θα ανήλθε τόν Επισκοπικόν θρόνον. Εάν υποθέσωμεν ότι η κατά των Χύτρων επιδρομή έλαβε χώραν μίαν επταετίαν μετά την τούτου χειροτονίαν εις Ιεράρχην τότε θα ήτο 40ούτης ότε ηκολούθησε το ποιμνίον του εις την αιχμαλωσίαν. Τούτο αντιστοιχεί πρός τό 875- 6 επί της βασιλείας του Βασιλείου Α' του Μακεδόνος και της Πατριαρχείας του Ιγνατίου της Κωνσταντινουπόλεως.

Ο Παπαρρηγγόπουλος λέγει ότι η

Κύπρος επί Βασιλείου του Α' διετέλει "κατά τας συνθήκας υπό τε την χριστιανικήν και μωαμεθανικήν κυριαρχίαν, ίσως εξ ημισείας όπως επί Ιουστινιανού του Ρινοτηήτου.

Επι τη βάσει των άνω υπολογισμών δυνάμεθα αφόβως να είπωμεν ότι ο εν σελ. 321 υπ' αριθμ. 4 της Χάκκεττ Εκκλησιαστικής Ιστορίας μνημονευόμενος Επίσκοπος Γερμανός, ος παρακάθησεν έν τη 8η Οικουμενική Συνόδω, τω 869, δεν είναι Κύπριος και δη των Χύτρων, αλλ' ως ο Λε Κήεν (Ο. C. ii, col. 1070) ορθώς εικάζει ούτος ην Επίσκοπος της εν Ιλλυρία πόλεως (itrus (Κίτρος). Όθεν τω 869 Επίσκοπος των Χύτρων ην ο Άγιος Δημητριανός και ίσως κατά τον χρόνον εκείνον να ήτο εν εκουσία αιχμαλωσία μετά του ποιμνίου του εν Αιγύπτω.

Ανωτέρω εν σελ. 693 -4 είπομεν οτι ο Αρχιμ. Κυπριανός φρονεί ότι ο υπό του Ιωάννου, μαθητού Αγ. Επιφανίου μνημονευόμενος Επίσκοπος όστις διηύθυνεν επί 50 ενιαυτούς τα του Θρόνου των Χύτρων ην ο Αγ. Δημητριανός, αλλ' ο Κυπριανός προφανέστατα σφάλλει και μετ' αυτού και ο φίλος μου κ. Μενάρδος (Τοπ. σελ. 386) καθ' όσον ο Ιωάννης έζη 4 περίπου αιώνας πρό της γεννήσεως του Δημητριανού. Ο υπό του Ιωάννου υπονοούμενος Επίσκοπος ην ο Πάπ-

πος όστις και χειροτόνησε τον Άγιον Επιφάνιον εις την Αρχιεπισκοπήν της Σαλαμίνας. (J. Hackett, p. 321 και 403).

(1) Ορα Κ. Παπαρρηγοπούλου Ελλην. Ιστορία Τομ. 1 σελ. 75- 76.

Ο Επίσκοπος Δημητριανός επαναγαγών εις την γενέτειραν το ποιμνίον του και ευρών την πόλιν του κατερειπωμένην εφρόντισε να εγκαταστήση αυτό εν τη θέσει της νυν Κωμοπόλεως Κυθρίας ούτος δ' ως Μητρόπολιν του εχρησιμοποίησε την πλησιεστάτην χωρίω του κειμένην μεγάλην και ωραίαν Εκκλ. μιας εκ των συνοικιών της μεγάλης πόλεως των Χύτρων ητις νυν Παλαίκυθρον καλείται. Περί του Αγ. Δημητριανού σῶζεται παράδοσις εν Κυθρία και τοις πέριξ ότι ητο μυλωνάς και ότι είχε τον υδρόμυλον του Παρτελεμέ = Βαρθολομαίου πλησίον της πηγής του Κεφαλοβρύσου, όστις διατηρεί το όνομα "Παρτελεμέ" μέχρι σήμερον, ανήκων τω αποβιώσαντι Γ. Παπαδοπούλω εκ Λευκωσίας. Δηγούνται δε πολλά θαύματα του αγίου τούτου εν τω μύλω τούτω πεποιημένα ως και τι επεισόδιον λαβόν χώραν μεταξύ αυτού και του Αγ. Αμβροσίου, του διδασκάλου, όστις έζη τότε εν τω νυν ομωνύμω χωρίω της Κερύνειας. Κατά την διήγησιν ταύτην ο μεν Άγιος Αμβρόσιος απέ-

στειλε τω Αγ. Δημητριανώ δι αγωγιανών ανημμένους άνθρακας εντός κοφίνων , ο δε τελευταίος εις αντάλλαγμα απέστειλε διαυγέστατον ύδωρ της πηγής του Κεφαλοβρύσου επίσης εντός κοφίνων. Οίκοθεν εννοείται ότι μεγαλυτέραν έκπληξιν και τρόμον προξένησαν τα φιλοφρονήματα ταύτα τοίς αγωγιάταις η τοις θαυματουργοίς αγίοις.

Η ΚΩΜΟΠΟΛΙΣ ΚΥΘΡΙΑ

Η κωμόπολις αυτή είνε εκτισμένη ως επί το πλείστον εντός μεγάλης ανωμάλου κοιλάδος από τας πηγάς του Κεφαλοβρύσου αρχομένης προεκτεινομένης δε πρός νότον μέχρι της πεδιάδος της Βώνης- Μπέη Κίογιού, Τραχωνίου, και Νέου χωριού (Νιού χωρκού). Οι κάτοικοι αυτής είνε φιλοπονώτατοι και ποιούνται καλήν χρήσιν του μεγάλου δώρου του αφθόνου ύδατος αναπτύξαντες μεγάλους και ωραίους κήπους εν οίς πρωτεύουσιν η ελαία, τα εσπεριοειδή και η συκαμινέα.

Η Κυθρία έχει πληθυσμόν, κατά την απογραφήν του 1901, 1856 κατοίκων απάντων Ελλήνων Ορθοδόξων. Συντηρεί 2 αρρεναγωγεία και 1 παρθεναγωγείο, διαιρείται δε εις 5 κυρίως συνοικίας, την της Συρκανιάς, Χαρδακιωτίσσης ή Χορδακιωτίσσης ή Καρδακιωτίσσης (1), Αγίου Ανδρονίκου, Αγίου Γεωργίου (Συρκαλές) και Αγίας

Μαρίνης. Το χωριόν Χρυσίδα δύναται, ως εκ της γειτνιασεως του, να θεωρηθή επίσης ως συνοικία της Κυθρίας.

Τα ονόματα των Εκκλησιών των συνοικιών τούτων είνε εν τη αυτή τάξει τάδε: Αγία Άννα, Παναγία η Χαρδακιώτισσα, Άγιος Ανδρόνικος, Άγιος Γεώργιος, Αγία Μαρίνα και Τίμιος Σταυρός. Αι αρχαίαι Βυζαντιναί μικραί Εκκλησΐαι της Αγίας Άννης και Χαρδακιωτίσεως εγκαταλείφθησαν και εν άλλη θέσει ανηγέρθησαν μεγάλοι, νέοι ναοί ανταποκρινόμενοι εις τας ανάγκας των κατοίκων. Εν τη αρχαία Εκκλησία της Χαρδακιωτίσεως είδομεν, την 25ην Δεκεμβρίου 1900, ευμεγέθη εικόνα του Αγίου Γεωργίου του Τροπαιοφόρου, δυστυχώς εγκαταλειμμένην εις την διάθεσιν των παιδων και λίαν βεβλαμμένην ως εκ της διαρροής της στέγης της παλαιάς Εκκλησίας. Εν τούτοις μέρος της εικόνας καθαριζόμενον διακρίνεται. Εν τω κέντρω παρίσταται ο Άγιος Γεώργιος και εις το περιθώριον της εικόνας παρίστανται τα υπ' αυτού πεποημένα διάφορα θαύματα. Σχεδόν άπασαι αι επιγραφαί είνε εφθαρμένοι, μετά δυσκολίας δ' ηδυνήθημεν να εξακριβώσωμεν τα εξής γράμματα:

ΑΨΒ.... και ακριβώς κάτωθεν του Β το γράμμα Γ. εν την αρχαία Βυζαντιακή

γραφή. Ταύτα υποθέτομεν δηλούσι την χρονολογίαν 1702.... μηνός 3ου = Μαρτίου. Εν άλλω δε μέρει της εικόνας ανέγνωμεν τάδε:

ΧΕ'ΙΡ, κάτωθεν τα γράμματα ΝΕΩ... και κάτωθεν τούτων το γράμμα Ν... εν Βυζαντιακή γραφή. Η επιγραφή αναμφιβόλως αναφέρεται εις τον ζωγράφον δια "χειρός" του οποίου εγένετο η εικών. Το όνομα του ζωγράφου δυστυχώς δεν σώζεται ακέραιον αλλ' εικάζομεν εκ των ανω γραμμάτων ότι ην "Νεό[φυτός τις] Ν[ικολάου]".

Παρακαλέσαμεν την Επιτροπήαν της Εκκλησίας ταύτης όπως το αρχαίον τούτο και ωραιότατον κειμήλιον μεταφέρει εις την νέαν Εκκλησίαν και καθάριση ταύτην αρμοδίως. Εν τη παλαιά Εκκλησία είδομεν πελεκητήν επιμήκη λιθίνην πλάκα φέρουσαν την χρονολογίαν 1804 Μαρτίου 1. Η επιγραφή αυτή ανάγεται εις τας προσθήκας και επιδιορθώσεις ας η κοινότης επήνεγκεν εις τον βόρειον, δυτικόν και νότιον τοίχον της μικράς Εκκλησίας και εις τό περιτοίχισμα αυτής. Η της Χαρδακιωτίσεως νέα και ευρύχωρος Εκκλησία ήρξατο ανιδρυομένη τω 1877 και επερατώθη τω 1902. Εις τας άνω γωνίας της νότιας πύλης της Εκκλησίας ταύτης εκτίσθησαν δύο μικροί κιονίσκοι εκ μέλανος διορίτου λίθου εκ των ερειπίων

της πόλεως των Χύτρων κομισθέντες.

Επι του χρυσού πλαισίου της εικόνας της Θεομήτορος ανέγνωμεν την χρονολογίαν 1814, η κυρίως όμως εικόνων είνε κατά πολύ αρχαιοτέρα. Εν δε τω εικονοστασίω είδομεν μεγάλην εικόνα με επιγραφήν "Άγιος Επίσκοπος Δημητριανός Κυθραίας" παρά πόδας δε "Χείρ 'Ιω. 'Ζ.Κ.Κ." όπερ ερμηνεύομεν "η εικόνων αυτή εγένετο χειρί του Ιωάννου Ζωγράφου Κορνάρου του Κρητός τω 1812". Ούτος είνε ο δεξιώτατος ζωγράφος ουτινος έργα πολλά και ωραία βλέπομεν εν ταις εκκλησίαις της Λευκωσίας, εν τη εκκλησία της Μακεδονίτισης και άλλαχου.

Εν τω Ιερω της Χαρδακιωτίτισης είδομεν Ευαγγέλιον φέρον χρονολογίαν 1728. Ενετίησι, τυπωθέν παρά Νικολάω τω Σάρω, έτερον δ' Ευαγγέλιον φέρον χρονολ. 1768. Ενετίησι τυπωθέν παρά Δημητρίω Θεοδοσίου του εξ Ιωαννίνων. Επι της Αγίας Τραπέζης φυλάττονται εντός ειδικού κιβωτιδίου 2 άγια οστά του αγίου Δημητριανού άτινα προσεκυνήσαμεν.

ΕΚΚΛΗΣΙΑ ΑΓΙΑΣ ΜΑΡΙΝΗΣ

Η Εκκλησία αυτή ανεκαινίσθη τω 1734. Εν αυτή είδομεν τα εξής κειμήλια:

1) Αρχαίαν εικόνα του Χριστού

φέρουσαν χρονολογίαν ΑΧΠ [ή Ο] Α= 1681 ή 1671. Το τρίτον γράμμα είνε εφθαρμένον μέρους μόνον εν τη αρχή σωζομένου.

2) Εικόν του Αγ. Τρύφωνος φέρουσα επιγραφήν "Επί Αρχιθύτου Κύπρου Κυπριανού 1820".

3) Εικόν επίκηροπάνου παριστώσαν τον Άγιον Τάφον, τα θαύματα του Χριστού κτλ. με χρονολογίαν 1797.

4) Τοιχογραφία επί του νότιου τοίχου παριστώσα εν μεγάλω σχήματι τον Άγιον Γεώργιον τον τροπαιοφόρον, φέρουσα χρονολογίαν 1736 και επιγραφήν "Ιωαννικίου Μοναχού χειρ.

5) Τοιχογραφία επι του βορείου τοίχου απέναντι της εικόνας του Αγ. Γεωργίου, παριστώσα τον Αρχάγγελον Μιχαήλ εις μέγα σχήμα. Το έργον είνε σύγχρονον τω του Αγίου Γεωργίου.

Προ της ανακαινίσεως της η εκκλησία αυτή ήτο πλήρης τοιχογραφιών Βυζαντιακής περιόδου.

ΕΚΚΛΗΣΙΑ ΑΓΙΟΥ ΑΝΔΡΟΝΙΚΟΥ

Αυτή ανεκαινίσθη πλήν του νοτίου τοίχου και μέρους του νότιου ιερού. Επί του νοτίου τοίχου σώζονται αι εξής τοιχογραφίαι:

1. Μεγάλη εικόν του Αγίου Ανδρονίκου και της Αγίας Αθανασίας.

2. Εικόν του Αγίου Πέτρου και Παύλου. Ο πρώτος κρατεί τας κλείδας

αμφότεροι δ' άπτονται του ναού της Ιερουσαλήμ.

3. Εικών του Αγίου Μηνά. Εν τω εικονοστασίω είδομεν νέαν εικόνα του Αγίου Δημητρίου με επιγραφήν "Ο Άγιος Επίσκοπος Δημητριανός Κηθρίας Κύπρου". Εν τω ιερώ επεδείχθη ημίν παρά του κ. Α. Οικονομίδου επιτύμβιος πλάξ εκ λευκού εγχώριου μαρμάρου περί τους 6 πόδας μήκος και 2 1/2 πόδ. πλάτος φέρουσα ωραία κοσμήματα εν τω περιθωρίω εις δε την άνω άκραν παράστασιν κρανίου και οστέων εντός μεγάλου στεφάνου αφ' ου πίπτουσι δυο πλατεΐαι ταινΐαι θυσανωταί εις τα άκρα. Εν τω κέντρω της πλακός υπάρχει ελληνική επιγραφή εκ πέντε αποτελουμένη στίχων ης κατά την πρώτην επίσκεψιν μας, ένεκα του επείγοντος της αναχωρήσεως μας, ηδυνήθημεν μόνον μέρος μετά της χρονολογίας να αντιγράψωμεν, αναθέσαντες τω κ. Οικονομίδη να αποστείλη ημίν έκτυπον επί χάρτου όπερ και έπραξεν προθύμως. Η χρονολογία της πλακός εινε 1556 μ.Χ. Εν τω μεταξύ ο εν τω Παγκυπρίω Γυμνασίω Καθηγητής της Θεολογίας φίλος κ. Χαρίλαος Παπαϊωάννου εις ον ανεφέραμεν περί της επιγραφής ταύτης, ευηρεστήθη να δώση ημίν αντίγραφον αυτής όπερ παρεβάλομεν πρός το έκτυπον διορθώσαντες το πρώτον εν τισι σημείοις. Η πλάξ αυτή ηυρέθη

προ δεκάδος ετών εν τη θέσει της αρχαίας κατερειπωμένης εκκλησίας του Αρχαγγέλου εν τη ενορία Άγ. Ανδρονίκου. Η ειρημένη θέσις διεφιλονεικείτομεταξύ του Εβκάφ και της χριστιανικής κοινότητος, η εύρεσις όμως εν αυτή της ειρημένης Ελληνικής επιγραφής έλυσε το ζήτημα υπέρ της κοινότητος και μικρά Εκκλησία του Αρχαγγέλου ανιδρύθη προχείρως εν τη ειρημένη θέσει σωζομένη μέχρι της σήμερον. Η ειρημένη ανέκδοτος επιγραφή εν Βυζαντιακή γραφή γεγλυμμένη έχει ούτω:

1. ΕΝΤΑΥΘΑ ΔΗ ΚΕΚΟΙΜΗΤΑΙ
ΘΥΓΑΤΗΡ ΑΚΥΛΙΝΑ

2. ΤΟΥ ΙΩΑΝΝΟΥ ΤΟΥ ΠΟΤΕ
ΕΠΟΠΤΟΥ ΤΩΝ ΛΕΥΚΑΡΩΝ

3. ΤΟΝ ΓΑΡ ΤΟ ΓΕΝΟΣ ΕΛΚΟΝΤΟΣ
ΕΞΕΥΓΕΝΩΝ ΜΕΡΛΗΝ[ΩΝ]

4. ΗΤΙΣ ΥΜΝΙΟ [Σ] ΠΕΦΥΚΕ ΤΟΝ ΤΕ
ΝΟΛΙΑ ΦΡΑΓΚΙ ΣΚΟΝ

5. ΦΛΑΚΙ ΚΑΙ ΜΑΚΑΡΙΣΑΤΕ ΑΥΤΗΝ
ΟΙ ΕΝΤΥΧΟΝΤΕ [Σ] ΑΦΝΣΤ. ΧΝ.=
1556 από Χριστού

Τα Λεύκαρα ως, γνωστόν υπήρξαν κατά την Φραγκικήν εποχήν έδρα Επισκοπής. (Λ. Μαχ. σελ.67.86 και εφ. J. Hackett p. 116).

Ο εκ του οίκου των Ευγενών Σμέρλην [ων] καταγόμενος Ιωάννης ην Επόπτης , Οικονομικός νομίζομεν, της περιοχής των Λευκάρων, επι

Ενετικής Δημοκρατίας, η δε εν τη επιγραφή αναφερομένη θυγάτηρ Ακυλίνα ην συμβία του δε Νόλια Φραγκίσκου Φλακί ητις απεβίωσε τω 1556 μ.Χ.

Ο Κυπριανός καθ' όσον ηδυνήθημεν να εξακριβώσωμεν, δεν συγκαταριθμεί εν τω Καταλόγω των Ευγενών της Ενετικής περιόδου τον οίκον του ειρημένου Ιωάννου, αλλ' ούτε περί αυτού ως κατέχοντος αξίωμα τι κατά την εποχήν εκείνην.

Εις το νότιον μέρος της Κυθρίας εν τίνι κήπω τοποθεσία ονομαζομένη Αγ. Λαύρα. Σώζεται παράδοσις ότι εκεί υπήρχεν αρχαία Εκκλησία υπόγειος και ότι πράγματι υπάρχει υπόγειον τι κτίριον όπερ ενδέχεται να ήτο η αρχαία Εκκλησία.

Εν τω χωρίω Τραχωνίω σώζεται αρχαία Βυζαντιακή Εκκλησία με τον κεντρικόν πολύγωνον θόλον της τιμωμένη επ ονόματι της Υπεραγίας Θεοτόκου ης η εικών φέρει χρονολογίαν 1670 Η εικών του Αγ. Ιωάννου του Προδρόμου φέρει χρονολογίαν 1712.

Είς το δυτικόν άκρον του χωρίου τούτου σώζεται αρχαία μονόθολος των Μεσαιωνικών χρόνων Ελληνική Εκκλησία, νυν εις την κατοχήν των Τούρκων και παντελώς εγκαταλελειμμένη. Επi του νοτίως της Εκκλησίας μικρού υψώματος ευρέθη τελευταίως (Φεβρουάριος 1901) Λου-

ζινιανικόν αργυρούν νόμισμα.

Εν τη Εκκλησία του χωριού Βώνης είδομεν τās εξης αρχαίας εικόνας.

1. Του Αγ. Τρύφωνος με επιγραφήν "Επί Αρχιθύτου Κυρίου Κυπριανού, 1820".

2. Του Αγ. Ιωάννου του Προδρόμου με επιγραφήν "Έτος XV ΑΧΠΖ = έτος του Χριστού 1687.

3. Του Αρχαγγέλου . ΧΥΑΨΙΣΤ = 1716 μ.Χ.

4. Μεγάλη εικών του Αγ. Γεωργίου του Τροπαιοφόρου με χρονολογία 1799.

Εν τω περιβόλω της Εκκλησίας κείνται βάθρα τετράγωνα, και κυλινδρικάί στήλαι εκ της αρχαίας θέσεως των Χύτρων (Αγ. Δημητρίου) μεταφερθείσαι και ακέφαλος κορμός κολοσιαίου λιθίνου αγάλματος ευρεθέντος υπό των εγχωρίων εν Βώνη εν τη θέσει ην κατόπιν ο κ. Ρίχτερ ανέσκαψε δια το Κυπριακόν Μουσείον. Εκ τούτου δήλον καθίσταται ότι ο κύριος ούτος είχε δεδομένα περί της υπάρξεως τεμένους η ιερού εν τη ειρημένη θέσει πρίν ή αναλάβη τας εκείθι ανασκαφάς διότι είδε το άγαλμα τούτο εν τω περιβόλω της Εκκλησίας και ερωτήσας έμαθε την ακριβή θέσιν εις την οποίαν τούτο πρό πολλού ευρέθη.